

EEN EN ANDER OVER DE KLOKKEN VAN HET BELFORT

Les cloches mêlent les pompes de leur grande voix à toutes les fêtes de famille, de la religion et de la patrie. Nombreux sont leurs rapports avec le ciel et la terre, le monde et le temps, la vie et la mort. (Causard, klokkengieter uit Tellin, Luxemburg)

De -e beiaard zingt zo -o schoon hij kan, de vreugde hee -eerst a -alom. Me -et bloemen kroont de -e vrouw haar man, de bruid haar brui -ui de -egom. (Blijlied; Th. Sevens & K. Mestdagh)

Dan mocht de beiaard spelen van al u -uw torentransen; dan mocht de grijsheid kwee -elen; dan mocht de jonkheid da -a -a -a -a -a -a -anssen. Dan mocht de jonkheid dansen. (J. de Geyter en P. Benoit)

Die liedjes zongen en dansten voorheen de ouden maar piepen de jongen nu niet. Hoe zouden ze trouwens een beiaard kunnen laten zingen die, ik weet niet sedert waneer, hoog in zijn toren te dutten hangt. Zonder enige twijfel dromend van in zijn jeugd beleefde avonturen. Van zijn al dan niet roemrijk voorgelacht weet hij zoveel als niets te vertellen en van zijn geboorte heeft hij alles behalve plezierige herinneringen bewaard. Met name betreffende trieste naweeën welke die blijde gebeurtenis op de voet gevolgd hebben.

Over die geboorte maar ook over die naweeën is een lang en boeiend verhaal te schrijven. We zullen het u minder lang maar, hopen we, wel boeiend vertellen.

Zolang Gent het zonder belfort, dus zonder torenwachters en klokkluiders moest stellen, berustten de door de graaf (van Vlaanderen) aan de stad verleende vrijbrieven (charters, diploma's) in de (houten) toren (1) van de St.-Niklaaskerk en speelde die toren kordaat de rol van

stadswachtstoren. Wat zeggen wil dat bepaalde klokken gebruikt werden om bij het naderen van ongevraagde gewapende gasten of bij het ontstaan van brand alarm te slaan. Om het begin en het beëindigen van de dagtaak aan te kondigen. Om het doven van kaars en haard te bevelen. Enz.

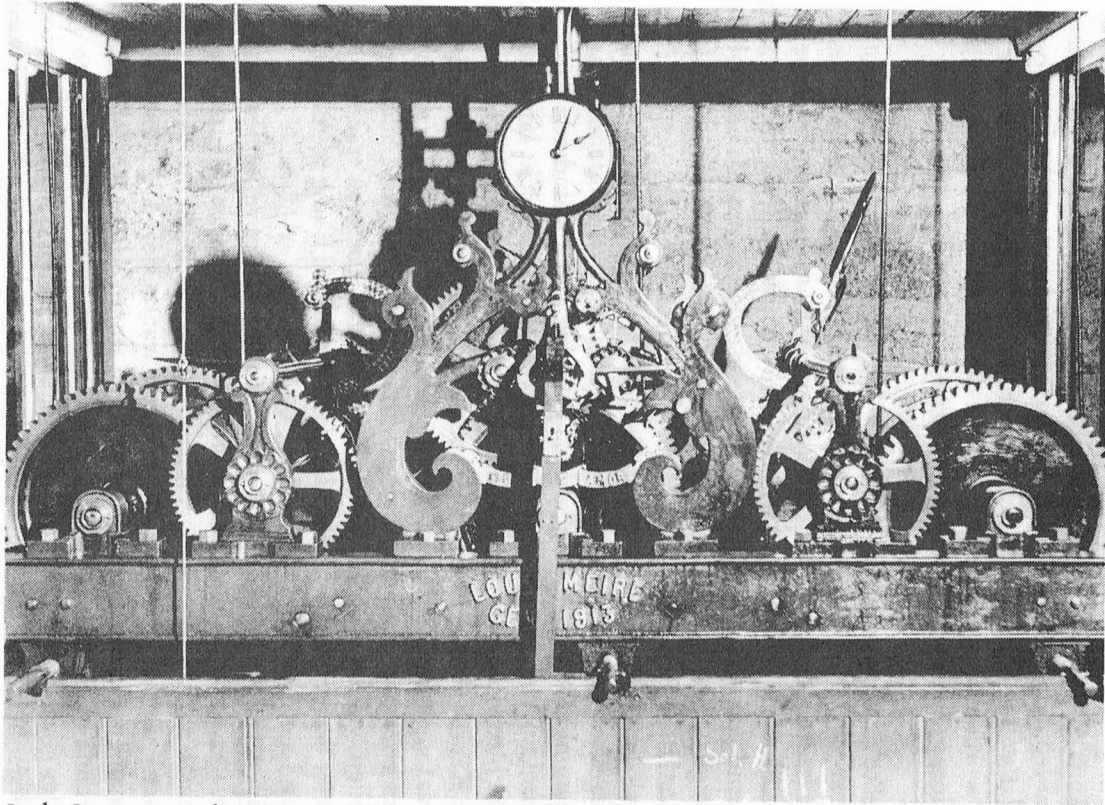
Dat men de St.-Niklaaskerk voor die belangrijke en eervolle taak in aamerking genomen had en niet de St.-Janskerk (de latere St.-Baafskathedraal, die nochtans niet minder centraal gelegen was, ligt eigenlijk voor de hand. Inderdaad, tussen de Magistraat en de Kerkfabriek bestonden sedert jaar en dag zeer nauwe "familiale" banden. Familiale ? Waren de rijk en machtig geworden handelaars (coomans) en industriëlen (drapiers), die hooghartige patriciërs, die vrijwel al de schepenzetels bezetten, niet dezelfde die dicht bij huis (nl. aan de Koornmarkt) *hun* kerk gesticht hadden gewijd aan *hun* patroon, de heilige Nicolaas ?

De kerk die ze uitgekozen hadden om er *hun* kapel in te installeren, te meubileren, te versieren. Het spreekt vanzelf dat ze èn kapel èn kerk met milde schenkingen bedachten en er meteen voor zorgden dat ze er hun laatste rustplaats vonden.

Wanneer de kerktoren tot stads-wachtstoren gepromoveerd werd weten we niet. Vermoedelijk van in de 12de eeuw. Bij de geweldige, rampspoedige brand van 1176 gingen al de charters in de vlammen op. Het zal wel met het mes op de keel geweest zijn dat die waardevolle perkamenten door de graaf (Filips van de Elzas) hernieuwd werden. (Denk in dit verband aan het feit dat het Gravensteen inderdaad tussen de jaren 1176 en 1180 opgetrokken werd.) Wat stond er het stadsbestuur anders te doen dan op zoek te gaan naar een andere plaats waar hun schatten een veilig onderdak zouden kunnen krijgen ? Hun keuze viel op het klooster van de Minderbroeders alias Fremineuren (nu Gerechtshof). Waarom de heren schepenen dit klooster en geen ander in huis namen ? zult u vragen. Omdat ze met die paters zeer nauwe betrekkingen onderhielden. (2)

Doch laat ons liever naar de Niklase klokken terugkeren. Op welke van die klokken werd er beroep gedaan om voor de stad op zo'n uitgesproken profane manier voor ban-, storm-, dach-, slaep-, brand-, smee-, werc- en hauweetclocke (3) te spelen ? Zeker op de zwaarste onder hen. Hoelang ze die lastige karwei verrichtten ?

Algemeen wordt aangenomen dat de idee een echte, eigen stadswachtstoren te bouwen ontstond direct na de overwinning die het "gemeen" op de patristische overheersers behaalde (Guldensporenslag 1302). Hoelang men met horten en stoten aan de bouw gewrocht heeft alear

In de Gemeenteraadzitting van 8 februari 1851 werd besloten voor het Belfort een splinternieuw uurwerk te maken. Nolet werd met de opdracht belast. Het uurwerk dat in 1853 klaar kwam, werd in 1913 vervangen door een gemaakt door Louis Meire. Ziehier hoe het raderwerk van dat horloge er uitziet.

overgegaan werd tot het gieten van de grote klok die naar de karolingische held ROELAND (4) zou gedoopt worden, weten we niet. Wel is bekend dat die doopplechtigheid in 1315 gebeurde. Hoelang het zwaar bronzen ding moeten wachten heeft alvorens het een plaats, maar nog niet een definitieve, in de toren kreeg, weten we al evenmin. Betekent dit alles dat vanaf een bepaald ogenblik de klok vrolijk aan het luiden ging ? Bijlange niet. Niet zonder reden meende de autoriteit dat de te onlangs gemetselde toren zo maar niet mocht blootgesteld worden aan de brutale trillingen die het zwieren en zwaaien van zo'n lomp stuk brons noodzakelijkerwijze met zich moest teweeg brengen.

In welke mate en in welk tempo van 1315 tot 1322 aan het Belfort gewerkt werd mag niet voortverteld worden want de betrouwbaarste, dus waardevolste bron, de stadsrekeningen, laat ons jammer genoeg feestelijk in de steek. Hoe dan ook werd de metselarij pas in het laatstgenoemd jaar hernomen. Op dat moment moet men reeds een eerbiedwaardige hoogte bereikt hebben, zo niet zou men niet genoodzaakt geweest zijn bij het werk een kraan (5) te betrekken.

In april 1324 werden de truwelen voor de zoveelste maal neergelegd niettegenstaande de bemoeiing van de wonderen verrichtende reus. Een jammerlijke omstandigheid die gelukkig niet verhinderde dat Roeland op 15 juli 1325 zijn "bronzen stem" eens mocht laten horen. Op die historische dag werd namelijk de Gentse militie, de zogeheten Witte Kaproenen, te wapen geroepen om een machtige groep Brugse, de graaf vijandige opstandelingen te gaan bevechten. (6) De stadsrekeningen boekstaafden het feit aldus: "It. Adam van Synay, hem van 12 ghesellen, vander banclocke te ludene smaend. doe men trac te Deunze." Het was dus op een maandag dat 12 mannen nodig waren om Roeland aan het luiden te brengen.

We zijn verplicht het jaar 1337 af te wachten om te vernemen dat de metselaars en de timmerlieden opnieuw de handen uit de mouwen gestoken en aan de ploeg geslagen hebben. De vier beruchte "stenen mannen" werden op de plaats neergezet waar sedert 1912 hun ersatz erfgenamen naar de verre verten staan te staren. Heeft Roeland zich gedurende al die jaren werkelijk niets van het luiden aangetrokken ? In ieder geval bleef hij nog altijd moederziel alleen om, als hij daartoe de gelegenheid had zijn klepel tegen zijn mantel te laten beuken, want, vergeet het niet, nog steeds is het uit de Niklase galmgaten dat de naartstige Werkklok van 's morgens tot 's avonds zijn verscheiden bevelen de wereld in stuurt.

Die toestand zal nog lang, nog zeer lang aanhouden. Inderdaad was

het pas in het begin van de jaren 1440 dat de wachters van de ene wachttorenen naar de andere overwipten. Luister in welker voege de stadsrekeningen die verhuizing aan het perkament toevertrouwd "1441-1442, Betaelt persemiers ende sinen ghesellen wachters Sente Niclaus *upten tur* van sinen pensioene van den jare..." (persemiere = naam van de hoofdwachter; pensioene = jaarwedde).

Het volgende bestuursjaar, dus 1442-1443, is er voor het eerst sprake van "wachters *up tbeelfroot* van harlieden wedden..."

Schijnt het Belfort maar luttel geluk gehad te hebben met zijn grote klok - Roeland was wegens zijn onmogelijke fysiek vroeger dan het hem lief zal geweest zijn, op een zijspoor gerangeerd; zelfs in 1327 zouden sommigen hem reeds hebben willen hergieten - met zijn andere, mindere klokken was het al niet fortuinlijker geweest.

Om te beginnen waren daar de tegenslagen met de elkaar opvolgende werkklokken.

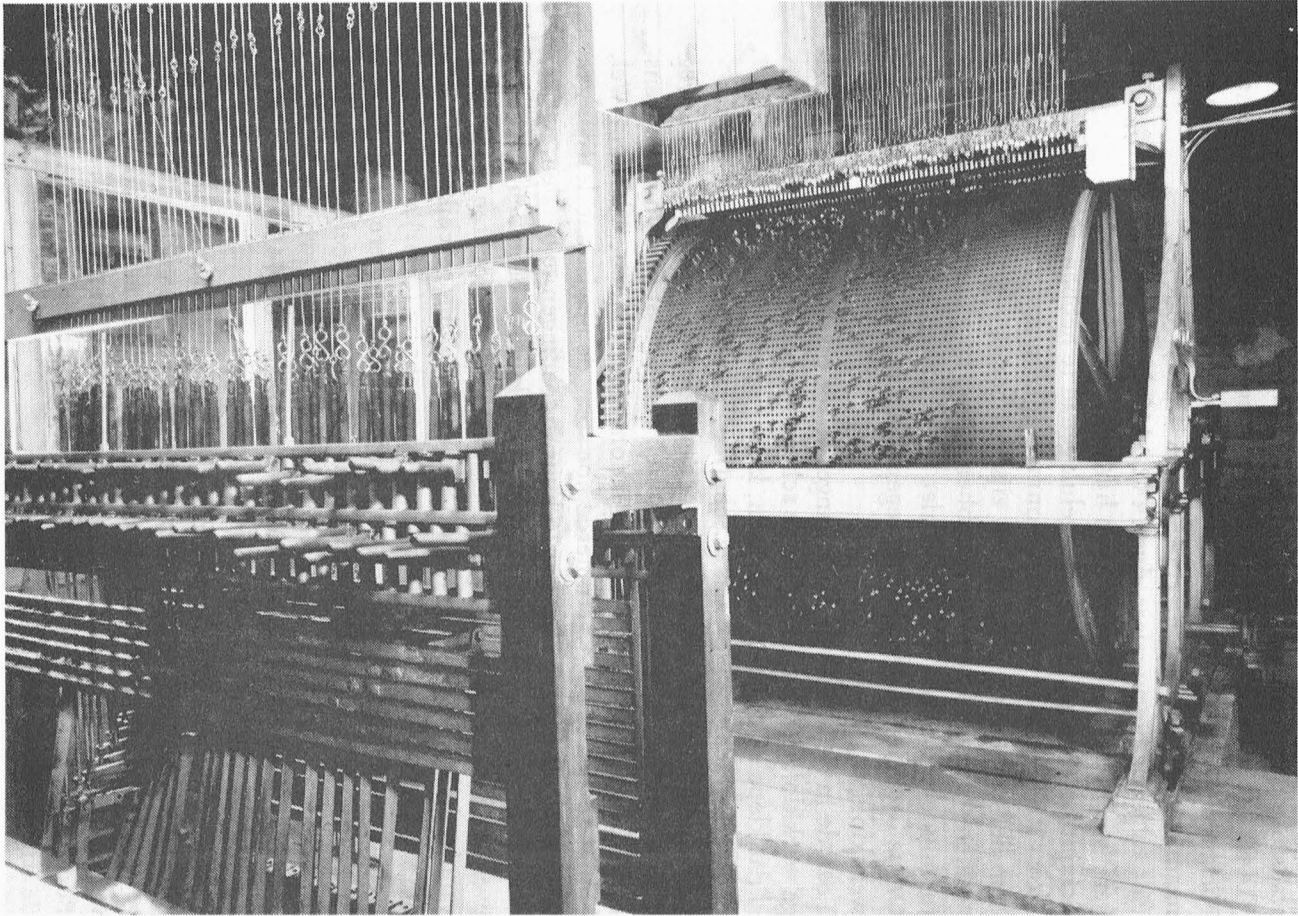
Toen de in de St.-Niklaaskerk hangende tot op dat ogenblik zeer bezige werkklok de bons kreeg en de schepenen besloten door het Belfort al dat klepelen te laten verrichten, kwam het erop aan zich een voor dat werk geschikte klok aan te schaffen.

Eenvoudig en praktisch ware het geweest de Niklase klok gewoonweg te laten verhuizen maar de kerkfabriek voelde niet veel voor die transactie. Ze wilden zich van haar eigendom niet ontdoen. Waarom? Wel, omdat ze zich te goed herinnerde hoe steeg de magistraat destijds geweest was als het erop aankwam huurvergoedingen te betalen.

Natuurlijk hadden de schepenen een klok kunnen bestellen. Ze kozen evenwel een voor hen veel gemakkelijker weg: ze kochten namelijk van de abt van de St.-Pietersabdij een klok die hun geschikt voorkwam om voor werkklok te spelen: "Item ghecocht by (door) scepenen jeghen eerweirdighen here ende vader in gode, myn here de prelaet van Sinte Pieters, *een clocke* die nu ghehanghen is *up 't beelfroyt* om te wesene de *dachclocke*, *wercclocke* ende *avontclocke* wouch XXI^c pont XVIJ sc^o IIIJ d. (520,800 kg + 0,368 kg + 0,144 kg = 521,312 kg) te betaelne ten IJ paeyementen..."

Het is wel jammer dat de rekeningen ons mordicus verzwijgen hoe de nieuwe aanwerving geheten was. Mogelijk, zelfs waarschijnlijk, was ze genoemd naar de H. Bertolf of Bertulf die abt geweest is van de abdij van Bobbio (Italië; gesticht in 612 door de H. Columbanus). Die H. Bertolf (+ 640) was dus een tijdgenoot geweest van de H. Amandus, de stichter van de Gentse abdijen.

Wat er met Bertolf na zijn intrede in het Belfort aan de hand geweest is kan slechts met een resem vraagtekens beantwoord worden.

Het klavier ten dienste van de beiaardier. Let op de koperen trommel met zijn 17600 gaatjes en ingeplante pinnen.
(Foto. Toerist. Dienst)

Ofwel werd hij te licht bevonden - wat betekenen 520 kg voor een hard werkende bronzen klepper - en daarom steeds weggescamoteerd : in dat geval diende hij op een loopje vervangen te worden; ofwel hebben de rekeningen zich deerlijk vergist en een veel te laag gewicht genoteerd. Wat minder waarschijnlijk mag geacht worden.

Wat er ook van zij, in 1444, dus nauwelijks een jaartje na het eerste bericht over de aankoop van de Pieterse klok - duikt een heel wat zwaarder Bertolf op, 6972 pond = 3025,84 kg.

Op 6 augustus van hetzelfde jaar mocht hij voor het eerst zijn stem laten horen. De spierkracht van 6 stoere knapen, zegt men, waren nodig om hem aan het luiden te brengen. Wellicht om voor brand te waarschuwen. Die Bertolf zou naar algemeen geloofd werd, tegelijkertijd met Roeland gegoten geweest zijn. Dus in 1315. Een moeilijk aan te nemen geschiedenis. Waar kon hij al die jaren, van 1315 tot 1444, figuurlijk gesproken, uitgehangen hebben ?

Helaas, maar al te vroeg kreeg deze klok een "grootte borste" zodat ook zij maar een beklagenswaardig figuur sloeg. Haar zou dan ook geen hoge leeftijd beschoren worden. Inderdaad. In 1482 besloot de Magistraat de waardeloos geworden massa brons te laten hergieten. Een hete karwei die evenwel van geen leien dakje zou gaan.

We mogen ons terecht afvragen of de enige reden van Bertolfs ongenade uitsluitend te zoeken is in zijn slechte gezondheidstoestand. Het jaar 1482 zal wel uitgekozen geweest zijn wegens een heel verschillende omstandigheid. Op 27 maart van dat jaar overleed onze 25-jarige vorstin aartshertogin Maria van Bourgondië (zoals U weet ten gevolge van een val van haar paard). Ze werd opgevolgd door haar zoontje dat op dat ogenblik amper 4 jaar oud was : Filips bijgenaamd de Schone (7). Om de nieuwe aartshertog een eerste blijk van eerbied te betonen bood de Magistraat hem het peterschap aan van de nieuw te gieten klok.

Zoals gezegd ging deze gieterij van geen leien dakje.

Een eerste maal gebeurde de gieterij in de binnenplaats van de Posteerne (8). Een fameuze mislukking. Dan maar met de lading klokspijs naar Brugge getrokken om aldaar de kunstgreep te herhalen (woonden in die mededingster van Gent misschien knappere gieters dan in de schaduw van het Belfort ?) Blijkbaar niet want alleen een beschamend misbaksel was al wat uit de Brugse keuken te voorschijn kwam. Ten slotte zou de gloeiendhete karwei dan toch maar te Gent verricht worden. Was het in de hoop te zullen slagen dat de onbekend gebleven gieter een bijna heilige plaats uitkoos om zijn kunst te tonen ? De gieterij gebeurde op het St.-Janskerkhof. De man mocht zijn handen

kussen en in de kerk een ferme kaars aansteken, want, de derde keer is altijd de goede keer, het wonder geschiedde : de klok kwam zonder barensood ter wereld. Zoals gezegd kreeg ze voor peter aartshertog Filips. Philippus.

Philippus scheen de goede toon gevonden te hebben; kwam dientengevolge in de gratie van arm en rijk, dus van iedereen; kon bovendien zonder uitstel de taak van wijlen Bertolf overnemen, dat wil zeggen van werk (= smede-; noen-; poort-; avond-) -klok.

Philippus hield het geen volle 100 jaar uit. In 1573 onderging hij een volledige verjongingskuur. Het waren Willem de Hem en Marcus le Ferre die met de delicate gedaanteverwisseling belast werden. Deze had plaats in het begin van september van hetzelfde jaar : "Up onzen vrouwenavond den 7. september was de nieuwe gegoten clocke ghesdaen uut der Scipliendencapelle (9) ende wiert up eene slede ghestelt ende wiert by de kinderen (sjuowers) voortgetrocken ende ghebrocht aen 't Belfroot dezer stede". In 1713 zal hij nogmaals hetzelfde lot ondergaan. Hij werd onder handen genomen door klokgieter Jan Pauwels. Voor de gelegenheid werd hem een nieuwe peter opgesolferd : Carolus VI, Rooms Keizer. (10)

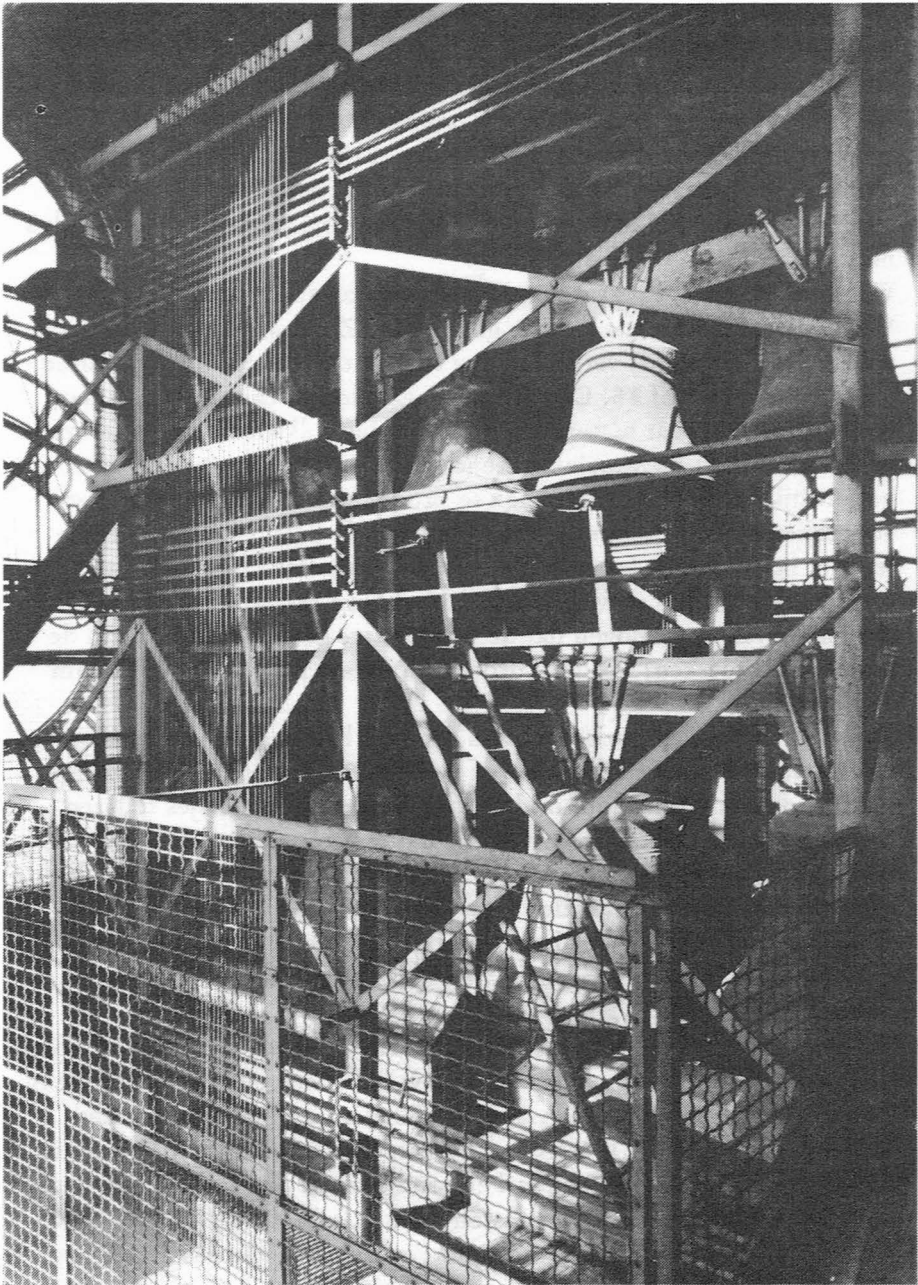
Carolus is de enige klok die aan de algemene schoonmaak van 1659-1660 ontsnapte zoals uit wat volgt duidelijk zal blijken.

In 1376 kwam men met het metselwerk klaar. Dat was het gepast ogenblik om de toren van een (houten) kappe te voorzien; Roeland een verdieping hoger te bergen en meteen tot uurklok te promoveren (of te degraderen, ik weet het niet).

Een *uurklok* ten dienste te stellen betekent de tussenkomst van een bepaalde machine die het *uurslaan* mogelijk moet maken.

Op 7 augustus van hetzelfde jaar wordt tussen de Magistraat en de timmerlieden Jan en Klaas van Ackere een vorwaerde (contract) ondertekend waarbij de gebroeders zich niet alleen verbinden een kappe te maken maar bovendien een (uur)werk te plaatsen dat 1° als stuwkracht zal dienen voor het "slaan" van het uur en 2° een klokkenspel, "beyaert" of "speilwerck" zal spelen. Dit laatste om een wijsje voort te brengen dat men "vorsclager" (voorslag) of wekking noemde en dat zoals de namen het duidelijk te verstaan geven geroepen zijn om de uurklok uit haar slaap te wekken.

Omtrent 2 jaar werd aan de machine (engiene, *huurwerck* = *horloge* = *orloy*) gewrocht. Als eerste werd Klaas aangesteld als "man die huerclocke bewaert" die weldra "orloymakere" zal genoemd worden. Inderdaad zal de man de uurklok of uurwerk meer moeten vermaken dan bewaren.

De kleinere klokken. Let op het warnet van ijzeren draden die de klepels in beweging brengen. (Foto. Toerist. Dienst)

Hoeft het gezegd dat zulk een wonderbare engiene die zo maar op eigen kracht het uur kan aangeven de verbazing en verwondering van heel de bevolking moest afdwingen ?

Het uurwerk werd om zo te zeggen volledig in hout geconstrueerd. Zijn motor was een loden gewicht dat aan een lang touw hing gered om op een cilinder gewonden te worden. Zoals reeds gezegd was het Roeland die voor het uurslag gebruikt werd. Het uur werd nog niet aangeduid door middel van een of meer wijzers. De doven hadden dus niet veel aan de nieuwe uitvinding.

Wat de wekking aangaat zijn we minder dan spaarzaam ingelicht. Waarvandaan waren die klokjes gekomen ? Zouden ze uit de lucht gevallen zijn ? Er wordt verteld dat ze omtrent een octaaf talrijk waren : wellicht een stuk of 15. Dat gering aantal klokjes zal stellig volstaan hebben om een paar maten van een of ander volksliedje voort te brengen maar om uit die muziekmakende bronzen dingen een enigszins behoorlijk brokje beiaardmuziek te produceren, zal de orloymakere voorzeker moeten passen hebben. Een van de belangrijkste onderdelen van het uurwerk was een horizontaal geplaatst tandrad dat zonder onderbreking heen- en weergaande draaiingen te verrichten had, een samenstel van bewegingen dat de regelmatige gang van het tuig in de hand moest werken. Dat wiel droeg - en draagt nog steeds - de naam van onrust.

Een even voornaam onderdeel was een veel breder wiel in welks buitenste wand een aantal houten (of metalen ?) pinnen geslagen waren, voldoende talrijk om door middel van draden de hamertjes te laten op- en neergaan. Het spreekt vanzelf dat een voortdurende aanwezigheid van de bewaarder van het uurwerk (of van een van zijn gezellen) geen luxe was die de stad zich zo-zo veroorloofde.

Om de 24 uren diende het horloge opgewonden te worden en de werking gecontroleerd. Overigens waren haperingen en pannen voor de heren bijna dagelijkse kost.

Na nog geen eeuw was het uurwerk volkomen versleten. Het werd dus hoog tijd om het door een geheel nieuw te vervangen. Dat gebeurde in 1455 toen Jan van Wechelen of van Wichelen het hout plaats deed maken voor het ijzer. Terzelfder tijd kreeg de kant van het Belfort kijkend op de Botermarkt, een cirkelvormige plaat opgesmukt met de voorstellingen van de 4 evangelisten : een voor het uur, een voor het half uur en twee voor de kwartieren. Een enige wijzer passeerde ononderbroken voorbij de bijbelse personages.

Pas in 1551 zal men eraan denken ook het half uur te laten slaan en nog drie wijzerplaten aan te brengen, iets dat Marcus van Vaernewyck (20 jaar voordien !) laat plaats grijpen terwijl hij spottend opmerkt” ...

was 't Belfort viermael (eigenlijk 3 maal !) wyzer gemaekt heeft dan het te voren was."

Doch eer het zover kwam was er onze toren heel wat anders overkomen. Niet zozeer om de Gentse woelmakers te bestraffen maar veeleer om ze te vernederen en te ergeren - het was voldoende bekend hoe gehecht ze steeds aan hun Roeland geweest waren - had Keizer Karel in 1540 de geliefde klok doen confisqueren. (11) Ze werd dus naar beneden gehaald om daar in klokspijs veranderd te worden.

In 1544 ontfermt men zich over de oude banklok en hangt men ze weer in haar stoel.

In 1600 worden ook de kwartieren geslagen doch niet op Roelands body. De klok wil zich alleen nog de uurslag aantrekken.

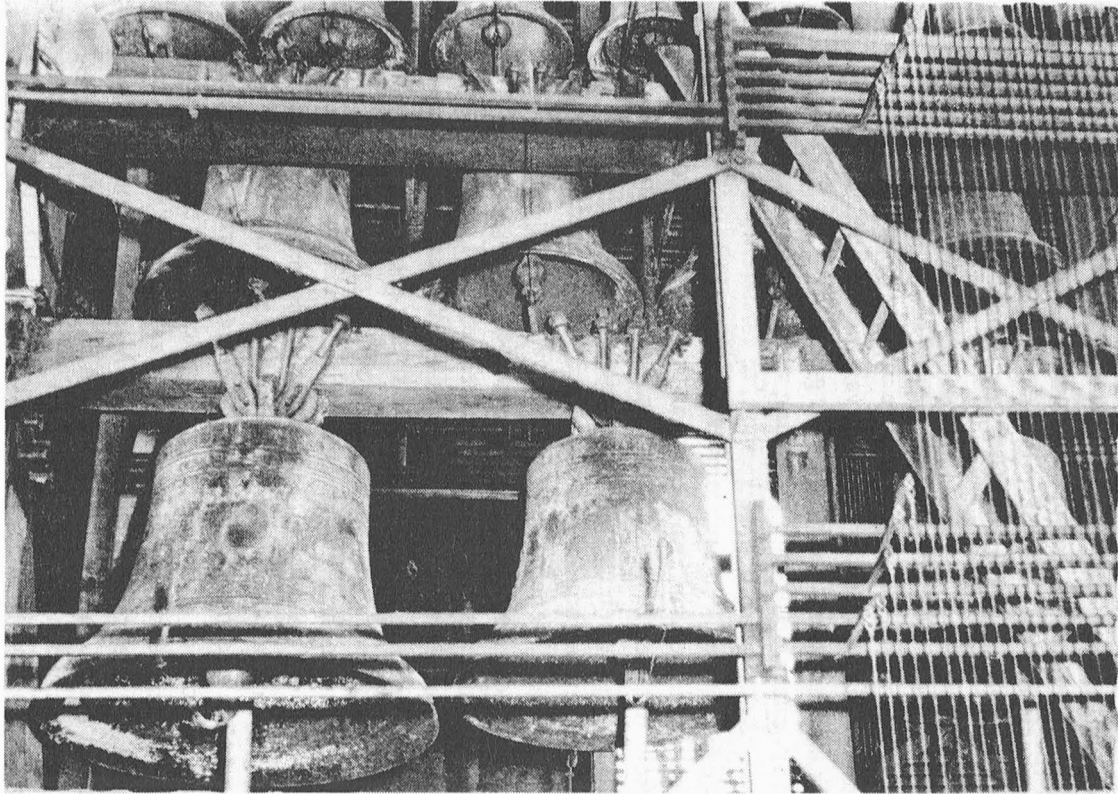
Gedurende de halve eeuw die volgt valt niet veel te noteren over de muzikale prestaties door het Belfort geleverd.

In 1657 scheen de beiaard plotseling van geen kanten meer te deugen. Hij was te oud geworden, te kaduuk, te versleten. Men zou, opperden sommigen, er best een kruisje over geven.

Zo gezegd, zo gedaan : hij moest van A tot Z verniewd worden wat betekent dat men hem zonder mededogen aan het vuur zou overleveren zodat hij uit zijn eigen as kon opstaan.

De schepenen begonnen met een befaamde Geraardsbergse gieter, broeder Joseph, benedictijnermonnik van de abdij van St.-Adriaen, aan te spreken. De man had reeds staaltjes genoeg gegeven wat zijn kennis en vakmanschap betreft. Oostende zowel als Geraardsbergen, Brussel zowel als menig andere plaats spraken met de meeste lof over wat Joseph in hun onderscheidelijke torens tot stand gebracht had. Waarom zou Gent met hem minder goed varen ?

Een vol jaar wrochtte hij aan onze beiaard maar moest helaas - een beetje laat - tot de slotsom komen dat, alhoewel hij hier wat tonen verlaagde en daar wat tonen verhoogde, het aantal klokken veel te gering was om er een ordentelijk liedje uit te hameren. Zijn werk werd als vruchteloos en waardeloos bestempeld wat betekende dat de broeder wandelen gezonden werd. Met lege zakken ? Hoogstend met half gevulde. De teleurgestelde, misnoegde Magistraat stond - vermits deze kost wat kost de andere beiaardsteden, Amsterdam, Mechelen, enz. in het klokkenspelen maar liefst de loef wilde afsteken - niets anders te doen dan te gaan jagen op andere meer fortuinlijke klokkengieters. Een gelukkig toeval zou de schepenen uit de "sloosters" helpen. In juli van hetzelfde jaar (1658) was de befaamde klokkengieter Pieter Hemony, gezegd van Zutphen, naar Gent gekomen om aldaar voor de abt van de abdij van Eename (Oudenaarde) drie grote klokken te gieten. Eens zover werden ze "up de waeghe onder het Beeldfrootd" (12)

Nog klokken. Let op de ladder die toelaat de bovenste rij klokken te bereiken.

gewogen. Wat ze moesten wegen, wogen ze : de grootste 1200 pond (520 Kg).

De kerkfabriek van de St.-Niklaaskerk maakte van de geboden gelegenheid gebruik om ook een (zwaar) driegelui te bestellen, dat evenals de Eenaamse klokken eenieders goedkeuring wegdroeg. Reeds stond hij gereed om terug naar het Noorden te trekken toen de vroede heren schepenen van der Keure hem in huis namen en hem voorstelden niet meer of niet minder dan een volledig nieuw klokkenspel uit de klei te stampen. Na heel wat over en weer gepraat ondertekenden de twee partijen op 8 maart 1659 een contract dat, laten we zeggen er een was van achter de boterkuip.

“Myne heeren schepenen van der Keure der stede van Ghendt zyn veraccordeert met meester Pieter Hemony van Zutphen om te ergieten den Beijaert ofte speel-werck hanghende jeghenwordigh op de voorseijde Belfroodt der selver stede daer toe den vornomden Pieter sal moeten gieten sevenendertich goede ende melodieuze suijsere clocken (...) elck in haeren behoerlijcken toonop den musiek sleutel die sullen komen te wegghen ontrent vijftwintich duysent tweenvetich ponden naer ghijsijnghe (...) te leveren in alle sulcke perfectie dat er hiet te lande *geen beter en sullen ghevonden worden.* (Wij onderstrepen) (...) Belove daer-en-boven de voorseijde sevenendertich klokken goet te houden jaer en dagh voor scheuren en breuken in 't werck te gaen voor Passchen naestkomende omme voldae te hebben binnen seven maenden : daertoe van stadsweghe ghelevert sal de plaetse (ter plaatse) ende alle de clockspijse consisterende inden auden beijaert metten Roulandt jeghenwoordigh hanghende up de voorseijde Belfroodt evenals alles tot de voorseijde sevenendertich clocken van noode sal weten te herghieten midts dooghende voor lacaige ofte freijnte (metaalverlies).”

De klok die figuurlijk gesproken zoveel stof had doen opwaaien maar in werkelijkheid daartoe maar weinig gelegenheid gehad had, werd op 16 juni in 71 stukken geslagen. Op de stadswaag (gelegen waar zich nu de Mammelokker bevindt en afgebroken in 1742) gelegd bleek dat ze 12485 ponden gewogen had. (5418,490 kg)

Het feit dat ze reeds bij de derde slag gesneuveld was bevestigde de overlevering dat Jan van Ludeke en Jan Roosbeke ze uit prima materiaal vervaardigd hadden.

Alvorens Pieter aan het werk te gaan zien moeten we hem u eerst voorstellen. Pierre Hemony werd begin januari 1619 te Levécourt (Lotharingen) geboren. Hij en zijn oudere broer François behoorden tot een

gevestigde klokkengietersdynastie. Reeds op 14-jarige leeftijd stond hij aan de gietkuil. De oorlogsgruwelen (Dertigjarige Oorlog 1618-1648) waren er de oorzaak van dat vaklieden van diverse pluimage Lotharingen verlieten om ver van huis hun tenten te gaan opslaan. Onder die emigranten bevonden zich de gebroeders Hemony. Zij gingen hun geluk in Duitsland zoeken.

Wanneer ze naar Nederland verhuisden is niet bekend. Dat zal niet vóór 1642 geweest zijn.

Het volgende jaar ontmoeten we François en Petrus te Zutphen waar ze hun eerste beiaard uit de grond stampen... "speelwerck op het Wijnhuijs toorntien (torentje) ende sulcx voor 16 stuvers 't pont (...) geoordeelt sal worden die clocken seer wel nae den toon, accoort ende goede resonantie gegoten te sijn."

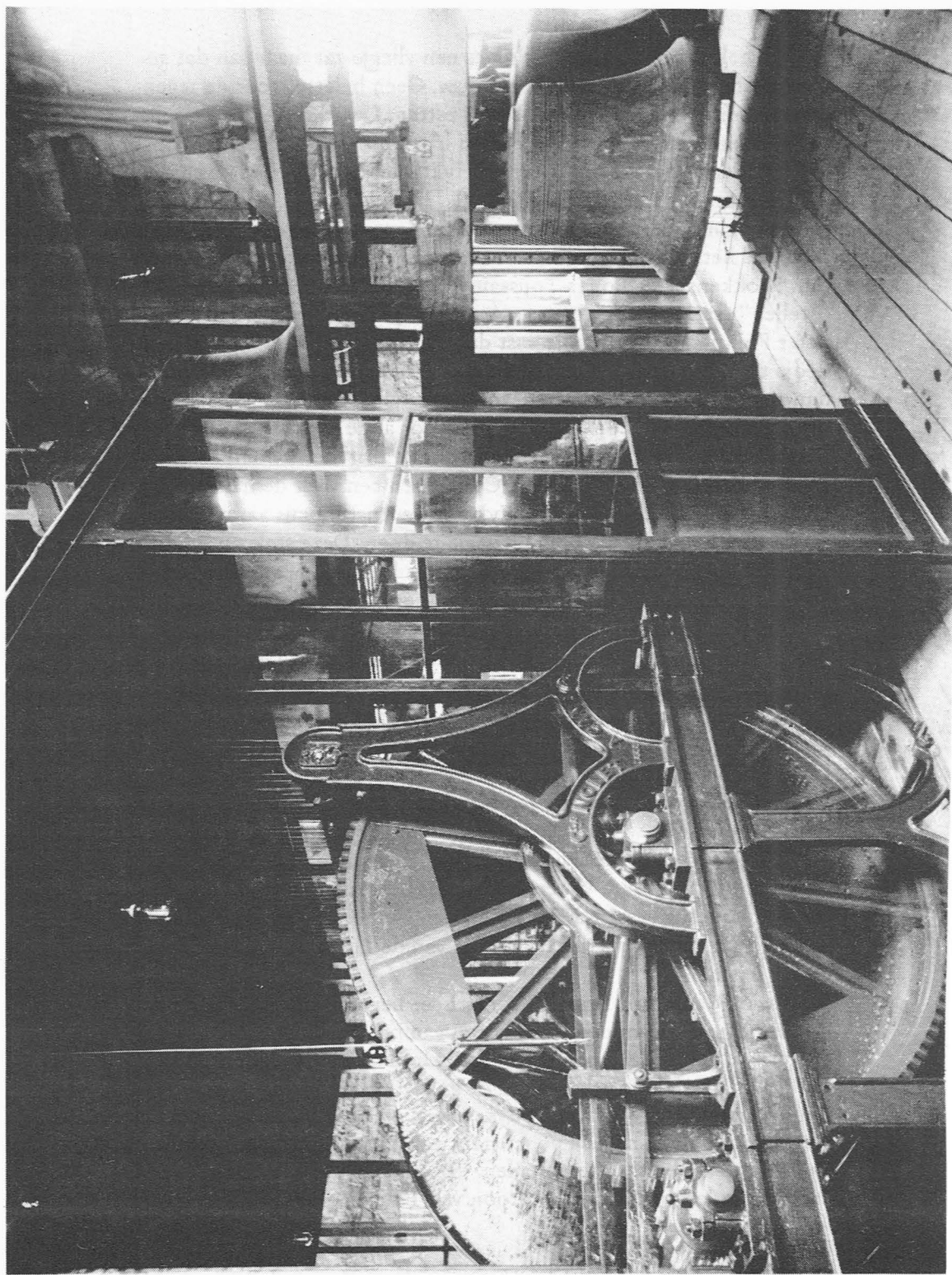
Het spreekt vanzelf dat de broeders, in samenwerking of elk op zijn eentje, tussen 1642 en 1658 heel wat brons zullen verwerkt hebben. Direct na de ondertekening van het contract met de Gentse Magistraat toog Pieter aan het werk, zonder François alhoewel sommigen beweren dat onze beiaard in samenwerking van de twee zou gegoten zijn. Het gieten van de klokken gebeurde op twee plaatsen : ofwel in "t' Stadts Magasyn" () ofwel achter de Weverskapel (13). Onder andere werd de Werkklok (altijd die Werkklok !) op laatstgenoemde plaats tot stand gebracht. Die gebeurtenis wilde men niet zonder een bepaald ceremonieel laten verlopen want het waren leerlingen van het Jezuïetencollege die ze tot aan de voet van het Belfort vergezelden. "Op de clocke zat eenen trompetter ende was ghekleedt met eenen rozen hoed van gheluwe bloemen."

Hoe groot de opbrengst aan klokspijs was kan met geen zekerheid gezegd worden : de berichten spreken elkaar te zeer tegen. Volgens een van die berichten, meer of min officieus, zou die niet al te spectaculair geweest zijn. "Weghinghe ghedaen van de naervolghende Clockspyse tot het gieten van den nieuwen beyaert 23 juny 1659" vermeldt dat die 21527 ponden zou opgebracht hebben. Bovendien leverde de Ekerkergemse kerk nog een portie metaal van 2068 ponden wat in het geheel een massa brons van 23595 ponden vertegenwoordigde (10240 kg). Er wordt niet gezegd hoeveel nieuw brons aan het oud toegevoegd werd; die hoeveelheid moet aanzienlijk geweest zijn aangezien de grootste drie klokken, die als eerste aan de beurt kwamen, 31518 ponden in beslag namen : 6050 kg + 4459 kg + 3170 kg (volgens Nowé). De gefantaseerde cijfers inzake de overige 34 klokken en klokjes laten we maar liever buiten beschouwing : het kleinste zou namelijk amper 496 gram halen.

Alras bleek dat er op enkele klokjes een vliegje zat maar aan dat gebrek paste Pieter al spoedig een mouw. Geen beletsel voor de tegenstanders om hun campagne voort te zetten. Daardoor zagen de schepenen zich wel verplicht er experten bij te betrekken. Derhalve ontboden ze "van ander steden voortreffelyke meesters om de fouten die in den Beyaert waren te achterhaelen."

In het begin 1661 beklommen enkele schepenen vergezeld van enkele meesters het Belfort om ginder boven het probleem te gaan bestuderen. Klokkenspeler Louys Toussaint werd verzocht een liedeken te "stellen" (steken = de vereiste pinnen in de trommel te slaan). Expert pater Philips Wykaert stelde vast dat 16 klokjes volstonden om het liedje te doen spelen. Waarop een heer schepen opmerkte waarom dan zoveel klokken moesten gegoten worden. Waarop Wykaert opgedragen werd iets te componeren waarvoor al de klokken nodig waren. Reeds op 17 januari kwam de man voor de dag met 2 composities : een wekking voor de uurslag "Cecilia" en een voor de half-uurslag "ô salig heylig Bethleem". Na Wykaert kwam Judocus vanden Broecke uit Ninove aan de beurt om zijn zegje te doen. Deze stak op 7 febr. voor het uur "Maria Schoon" en voor het half uur "La Courtisane". Ja-ja ! De brave man kreeg een "eerlyk penninxken" waarna hij mocht ophoepelen. Helaas ! De beiaard was nog aan het einde van zijn lijden niet gekomen want Brusselaar Nys spoedde zich naar Gent om aldaar de liedekens "Valencijn" en "Galathea" op de trommel te planten. De volgende welweter, Meester Merman kwam uit Antwerpen. Volgens hem dienden de hamertjes van binnen naar buiten geplaatst te worden. Brugge was vertegenwoordigd door Meester Mol en Amsterdam door Meester de Sprokel "den voortreffelyksten Horologie-maker die toen ter tijdt gevonden wierd". Een colloquium gehouden ten huize van de heer Olivier Weesaert bracht al even weinig aarde aan de dijk. Al die herrie en drukte waren stellig niet bevorderlijk voor de goede verstandhouding tussen de Magistraat en Hemony, want niet alleen de kwaliteit van de liedjes, maar ook die van de klokken zou weldra in het geding komen.

Balthazar Richart uit Brussel "eenen zeer hervaren meester in de muzykale compositie en den kromhoorn van het Koninkl. Hof" kwam op 28 april vertellen dat 2 van de 3 grote klokken niet deugden. Zulk een kaakslag, zulk een slag onder de gordel waren te veel voor de zenuwen der vrienden Petrus en Louys, vooral als deze laatste vernam dat men Joannes Willems, een concurrent van Louys, ontboden had om in diens plaats de beiaard te bespelen. "Bedektelyk hebben ze het yzerdraet verandert van den vollen toon van F in sijnen halven toon. Mr.

Op de stoel van de trommel bemerkt u de in het ijzer gegoten naam van de stadsuurwerkmaker Chs NOLET, te Gent in 1887 overleden op 69-jarige leeftijd. Zijn nationale of lieter internationale faam heeft Nolet te danken aan de menigvuldige uitvindingen die hij op zijn naam heeft weten te zetten. Met name van het electricisch uurwerk. Het eerste exemplaar bevestigde hij in het begin van 1852 aan de gaslantaarn die geplaatst was op de hoek van de Mageleinstraat en de Bennesteeg, precies tegenover zijn woning, het Klein Paradijs genoemd, en gelegen aan de Mageleinstraat 21 (tegenwoordig ingenomen door een handel in schrijfmachines. Ook te Brussel en te Marseille werd op de ingenieuze Gentenaar beroep gedaan ook in die steden electricische uurwerken te plaatsen (bedoeld is wijzerplaten).

De dankbare stad vereerde de man op 16 maart 1855 met een erepenning waarvan de inschriften aldus luiden : Beeldzijde : Gentse Leeuw in reliëf. Bij besluit des raeds der stad Gent van VI december MDCCCLIV. Fides et Amor.

Rugzijde : Aen stadshorologiemaker Karel Nolet die de electriciteyt de eerste in 't groot heeft toegepast op de uerwyzers in stadslanternen geplaatst.

(Foto Toeristische Dienst)

Richart niet wetende dit bedrog oordeelde dat de klokke moest ergoten worden. 's Anderdags heeft Mr. Louys na dat hy wederom bedektelyk het yzerdraet verandert had getoont dat de klokke goed was en het oordeel van M. Richart tegengesproken". De Brusselse organist Nicolaes Royer besloot de rij experten. Hij overtuigde de schepenen dat er aan de klok moest gekapt worden. Nadat Pieter flink gekapt had kon men niet anders dan vaststellen dat men van kwaad naar erger gegaan was. Royer en Pieter werden wandelen gezonden. Deze laatste niet zonder, na jaren achtereen zijn wedde gevorderd te hebben, de stad een proces aandeed. Dit werd op 22 aug. 1676 uitgevochten voor het Hof van Vlaanderen. De uitspraak was dat de klok moest hergoten worden. Liever dan deze vernedering te moeten ondergaan zegde hij Gent vaarwel zonder ooit nog een penning ontvangen te hebben. Had hij die vermaledijde klok hergoten dan zou ze vandaag niet prijken op het Burgemeester Braunplein.

Dat Hemony onheus bejegend is geweest door Gent mag blijken uit het feit dat naderhand gebleken is dat veel van Hemony's klokken kleine kunststukjes waren.

Nog een enkel woord over de trommel waarover we het zoëven hadden. Hemony goot hem maar de reeds genoemde Royer voorzag hem van de nodige gaatjes en voor de herstelling van het ijzerwerk.

Sedert 1660 is herhaaldelijk aan de beiaard gedokterd : klokjes werden vervangen, andere aangeschaft derwijze dat, mocht een beiaardier daartoe de gelegenheid hebben met 52 klokken en klokjes zou kunnen spelen.

Een typische 19de-eeuwse nog al erg politiek getinte anecdote mogen we hier niet onvermeld laten. Een anecdote waarbij ten overvloede aangetoond wordt dat zelfs een onnozele wekking niet kan ontsnappen aan de kwalijke geestigheden van sommige politieke heren.

Het was de gewoonte, althans in de 19de eeuw, de trommel van nieuwe wekkingen te voorzien op de dagen dat er toch niet gewekkerd werd, nl. gedurende de heilige dagen : Witte Donderdag, Goede Vrijdag, Paaszaterdag.

Was het toeval of was het er geen dat precies in de jaren '76 en '77 liberale (= Vlaamse) stemmen opgingen om de wekking nieuwe liedjes mee te geven.

Het was Hermann van Duyse, eerste conservator van het Museum voor Oudheidkunde, die erop wees dat er een komaf mocht gemaakt worden met het soort voorstellen die tot dan toe van de mode waren.

In een artikel verschenen in Le Journal de Gand van 11 maart 1876 protesteert de toenmalige horlogemaker Ch. van Lancker die sedert 1865 met het kiezen van de liedjes belast was. Natuurlijk met de toestemming van het Schepencollege. Op dat ogenblik waren dat aria's geknipt uit bekende opera's : Ombre van von Flotow; Hamlet van Thomas; Si j'étais Roi van Adam; Roméo van Gounod. "Vous pensez qu'il serait plus facile et en même temps plus intelligent de choisir pour le carillon des airs populaires anciens ?" Hermann van Duyse die als liberaal wél voorstander was van het volkslied nam de schrijver van het artikel tamelijk hardhandig in huis. "Nous demeurons d'ailleurs à l'heure qu'il est convaincu qu'il ne dépend pas uniquement de M. Van Lancker de *piquer les airs* qu'il lui plait. (...) Nous n'avons jamais eu l'intention de réclamer autre chose et n'avons fait que soumettre à l'administration une opinion que beaucoup de nos concitoyens partagent (...) les motifs contemporains ont la plupart du temps un caractère qui cadre mal avec la vénérable sonnerie du Beffroi. (...) Trop souvent certains traits sont ratés et l'on peut se faire une idée de l'agacement que produit la 8760ième (365 x 24) exécution d'une retournelle de Hamlet, etc. La musique de Gounod, etc. ne gagne pas à être arrangée pour carillon même pas par M. *l'horloger de la ville* et tant s'en faut que l'ouverture de Guillaume Tell moulue par un orgue de barbarie soit de nature à charmer les dilletanti."

We hebben niet kunnen nagaan op welke manier de pennetwist beslecht werd. Een ding is zeker : toen het er in '77 op aankwam tijdens de heilige dagen de wekkingen te veranderen deed het college alsof zijn neus bloedde en liet gedurende die heilige dagen wel de beiaard spelen. De karwei met de trommel moest dan maar doorgaan tijdens

de Pinksterdagen waarop de klokken wel mochten luiden. Sedert lange jaren (hoeveel ?) zingt onze onvolprezen beiaard dag in dag uit, 's nachts zowel als 's daags zijn vier opwekkende wekkingen. In de juiste toon, begeesterend, aandoenlijk, medeslepend, overweldigend... wel te verstaan gelijk Piet Patyn zijn kanarievogel. Hoelang zal het vogeltje dat nog doen ?

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. In een tijdspanne van amper 50 jaar werden (natuurlijk houten) torens in de as gelegd : een in 1120 en een andere in 1176 toen een katastrofale brand een groot gedeelte van de stad vernielde; daaronder de (eveneens houten) grafelijke woning die gelegen was tegenover het stenen grafelijk kasteel (nu de kelder van de meeste toren van 's Gravensteen). Die grafelijke woning (aula comitis) stond op de plaats tegenwoordig ingenomen door de gewezen overdekte Vismarkt.

2. Het was o.a. binnen de omheining van het klooster (nu Koophandeleplein) dat de Magistraat het eikehouten dakgebint van het (Oud) Groot Vleeshuis liet monteren en demonteren; ontegensprekelijk een meesterwerk van houtbewerkingsvakmanschap. De ligging zowel van het klooster als van het Vleeshuis, beide aan de Leie gelegen, verklaart gedeeltelijk waarom het Stadsbestuur het klooster uitkoos om een dergelijk grootscheeps werk te laten uitvoeren.

3. Het Auweet was een militaire parade die gehouden werd te Halfvasten en waaraan praktisch al de ambachtslieden deelnamen. Vanzelfsprekend tot de tanden gewapend. Stoetsgewijze trok dat machtig leger door de stad om vóór het Stadhuus ontbonden te worden : een indrukwekkend door middel van toortsen verlichte taptoe. Vervolgens had in de grote zaal een luisterrijk feest plaats waaraan de Magistraat en de gildekens deelnamen en waarbij veel, heel veel, te veel gedronken werd. Het Auweet werd wegens zijn losbandigheid door Keizer Karel in 1540 afgeschaft. Zodra de Hauweetclocke (Alvastine clocke; lees werkklok) haar gebeier liet horen klonk overaal de kreet : " 't Is tydt, de clocke slaet tiene !".

4. Een oud gebruik wilde dat klokken met een opschrift bedacht werden, een gepatenteerde doopakte die ze verplicht waren tot het einde van hun dagen overal mee te dragen. Ziehier hoe het opschrift van onze grote klok "luidde" :
 Deum : time (vrees eerbiediglijk God) : jnt (in het) : jaer : Ins : Heeren : doem (toen men) : screef : m : ccc : en : XIV : Scependoem : van : willem : Beer : en : heure:(hunne) : ghesellen : jn : wedemaend (juni) : maecte : dese : Clocke : Meester : Jan : van : Ludeke : en : Meester : Jan ; van : Roosbeke : Die : gheheeten : es : Roeland : als : mense (men ze) : luidt : es : storme : jnt : landt.
 Op te merken valt dat volgens deze (authentieke door Justus Billet opgetekende) tekst de klok NIET bestemd was om te "kleppen als het brandt" zoals moderne en minder moderne liederteksten ons willen doen geloven.

5. De kraan, in de middeleeuwen engien of ghewindt genoemd, was naast de katrool, pley of palye genoemd, het meest gebruikte toestel. Gewoonlijk werd ze door mankracht bewogen. Daartoe liepen 2, 3 of 4 "knappen" of "kinderen"

(= kraankinderen) in een loopwiel, "rat" genaamd. Dit wiel maakte de werking van het hijstoestel mogelijk. In het algemeen ging het engien met de bouw mee de hoogte in, doch bij het bereiken van een grote hoogte nam men zijn toevlucht tot de paardekracht. Vanzelfsprekend was het op de begane grond dat twee paarden een verticale as in beweging brachten waardoor het touw (reep) opgewonden werd (ghewindt). Vandaar de naam windas. De aanwending van de paardekracht bij de bediening van kranen was minder uitzonderlijk dan men geneigd zou zijn te veronderstellen. De meest spectaculaire door paarden in beweging gebrachte kraan draaide lange jaren zonder eenmaal van plaats te veranderen : van 1733 tot ver in de 19-de eeuw. Met de door 4 paarden aan het draaien gebrachte kraan haalde men reusachtige emmers, 270 liter water inhoudende, vanuit een 58 m diepe put die men ter waterverzorging van het Hôpital Bicêtre (Parijs) gegraven had. Een huiveringwekkende bijzonderheid : in 1781 verving men de 4 paarden door 24 galeiboeven of mensen die daarvoor doorgingen. Na de Omwenteling van 1789 werden de gevangenen bevrijd en moesten krankzinnigen hun plaats innemen.

6. Het was aan de Rekelinsbrugge bij Deinze dat het treffen op 21 juli plaats had. Onder de talrijke gesneuvelden telde men de kapitein van de Kaproenen : de patriciër Willem Wenemaer. Zoals voldoende bekend is bevindt de koperen grafplaat van hem en zijn vrouw zich in het Bijlokemuseum en herinnert een straatnaam aan dat bloedig oorlogsfeit : de Rekelingestraat.

7. Filips de Schone huwde in 1496 Johanna van Aragon en Castilië (de Waanzinnige) bij wie hij 6 kinderen verwekte. De tweede oudste was de ons allen te goed bekende Gentenaar Keizer Karel. Filips' enige zuster Margareta (van Oostenrijk) (1480-1530) speelde in onze geschiedenis een uitzonderlijk voorname rol. Wegens die rol heeft men haar portret op de nog gangbare bankbiljetten van 500 F gedrukt.

8. Posteerne = Posterne = Pasterne = Poterne) was de naam gegeven aan een van de 3 stadspoorten aan de Houtlei gelegen. Ze werd gesloopt in het begin van de 19de eeuw. Omstreeks 1346 bouwde de graaf in de nabijheid van de poort een paleis dat Hof vander Pasterne genoemd werd. Dit Hof Alias Myns Heeren Hof van Vlaenderen moest weldra zijn gastvrijheid delen met een ander paleis : het Hof ten Walle alias Sersanders Hof alias Prinsenhof dat in 1353 is 's graven bezit gekomen was. Niettemin bleef het Hof vander Posterne een liefkoosde pleisterplaats voor de Bourgondische hertogen. Michelle de France, de eerste vrouw van Filips de Goede overleed er, naar verteld werd ten gevolge van een vergiftiging. Vóór 1942 heette de straat die aan het hof herinnert Bestormstraat (rue d'Assaut). Tegenwoordig heet ze Posteernestraat.

9. De Vrije Schippersnering had niet alleen hun gildehuis aan de Graslei, bij de Ketelpoort (-brug) bezat ze een tweede huis en kapel. Deze waren gelegen waar zich tegenwoordig het Klein Gerechtshof en een postkantoor bevinden. Beide gebouwen werden door de Fransen onteigend.

10. Karel VI regeerde van 1711 tot 1740. Hij was de broeder van Keizer Jozef I en de vader van Keizerin Maria Theresia. Onder zijn regering werd de fameuze Oostendse Compagnie op gericht; in feit een mislukking. Zeer bekend is de kopergravure voorstellende zijn plechtige huldding die op 18 okt. 1717 op de Vrijdagsmarkt plaats had.

11. Die straf was maar een kleinigheid vergelegen met de vele andere strafbepalin-

gen die door de Keizer op 29 april 1540 uitgesproken werden : afschaffing van de privileges, eigendommen van stad en gilden geconfisqueerd; inlevering van wapens; slopen van poorten en wallen.

12. In 1741 werd ze opgedoekt om plaats te maken voor de bouw van de stadsgevangenis (Mammelokker).

13. De kapel en het hospitaal van de wolwevers werden in het begin van de 14de eeuw aan de Kortedagsteeg gesticht. De (gotische) kapel gewijd aan Sint-Leonardus, kwam in 1477 in het bezit van kanunnik van Harelbeke. Het hospitaal werd door de Fransen verbeurd verklaard. Nadat in 1821 de Kleine Vleeshalle (hoek Vogelmarkt en Kortedagsteeg) gesloopt werd ging de markt over naar de kapel. Vanaf 1871 werd ze gebruikt als verkoopzaal. Later kwam er een bioscoop in "Le Carillon" nu "Savoy". In het belendend steegje is een zijgevel nog zichtbaar. Wat niet zichtbaar is zijn de muurschilderingen die de kapel versieren.

BIBLIOGRAFIE

Claeys Pr., Les Monuments de Gand, in La Flandre Libérale, 18.04.03, 27.04.03, 04.05.03.

Lehr A., De Klokkengieters François en Pieter Hemony, Asten, Nederl. 1959.

Nowé H., Het Belfort van Gent, 1949

Werveke (A. van -), Van wanneer dagtekent "tbeweerp van den beelfroete?"
"Was het Belfort oorspronkelijk bestemd om een uurwerk en een klokken-
spel te bevatten?" in Bulletin Gesch. en Oudheidk., 1905, blz. 130-150

Werveke (A. van -), Het Auweet, overdruk

Werveke (A. van -), De oorsprong van den Beiaard. De Klok Roeland, in Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde van Vlaanderen 1927

Werveke (A. van -), Nota's in het Stadsarchief

Willems L. De Sint-Nikolaastoren als oud Belfort van Gent, in Bulletin Gesch. en Oudheidk. 1912, blz. 104-119

x x x Beschryvinge van eenige Oudheden der Grootte en Vermaerde Stadt van Gent, in Almanach ofte oprechten Nederlantschen Hemel-Meter voor het Jaer ons Heeren Jesu-Christi MDCCXXI, Ghendt by Joannes Eton recht over den Raedt (Stadhuis) in de Druckerye van 't groen Cruys, 1721.

x x x Krante-artikelen in Gentse bladen

x x x Over het Belfort en den beyaerd te Gent, in Wegwijzer van Gent blz. 119-132